

JAMES C. VANDERKAM

LEBRIS

We know

books

MANUSCRISELE
DE LA
MAREA MOARTĂ

O ISTORIE ADUSĂ LA ZI

Traducere din engleză
de Sergiu-Adrian Adam

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Prefața ediției a doua — 9

Prefața ediției întâi — 13

1. DESCOPERIREA MANUSCRISELOR — 17

A. INTRODUCERE — 17

B. DESCOPERIRILE DE LA QUMRAN — 19

1. Prima peșteră — 19

2. Celelalte peșteri — 31

3. Ruinele de la Qumran — 35

4. Metode pentru datarea descoperirilor — 50

2. PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA MANUSCRISELOR — 66

A. TEXTE BIBLICE — 66

1. Manuscrise biblice — 67

2. Targumurile — 71

3. Tefilin și Mezuzah — 72

B. TEXTE APOCRIFE ȘI PSEUDOPIGRAFE — 73

1. Apocrife — 73

2. Pseudoepigrafe — 76

C. ALTE TEXTE — 86

1. Comentarii ale textelor biblice — 87

2. Parafraze — 100

3. Texte juridice — 101

4. Scrieri liturgice — 108

5. Lucrări eshatologice — 114

6. Texte sapiențiale — 117

7. Manuscrisul de aramă (3Q15) — 119

8. Texte documentare — 121

3. IDENTIFICAREA GRUPULUI DE LA QUMRAN — 124

A. ARGUMENTUL IPOTEZEI ESENIENE — 124

1. Dovezi de la Pliniu cel Bătrân — 125
2. Conținutul textelor de la Qumran:
Practicile și credințele eseniene — 129

B. PROBLEMELE IPOTEZEI ESENIENE — 144

1. Procedura de admitere — 145
2. Căsătoria — 147
3. Termenul „esenieni” — 149

C. ALTE TEORII — 151

1. Saducheii — 151
2. Ierusalimul ca origine a manuscriselor — 154

4. ESENIENII DE LA QUMRAN — 161

A. O SCHIȚĂ A ISTORIEI GRUPULUI DE LA QUMRAN — 161

1. Perioada prequmranită — 162
2. Perioada Qumran — 169

B. O SCHIȚĂ A GÂNDIRII ȘI A MODULUI DE VIAȚĂ DE LA QUMRAN — 174

1. Predeterminism — 175
2. Cele două războaie — 176
3. Comunitatea noului legământ — 177
4. Interpretarea Scripturii — 179
5. Închinarea — 184
6. Sfârșitul și cei doi Mesia — 185

C. ESENIENII DE LA QUMRAN ȘI LOCUL LOR ÎN JUDAISM — 187

5. MANUSCRISELE ȘI VECHIUL TESTAMENT — 201

A. TEXTUL BIBLIEI EBRAICE/VECHIULUI TESTAMENT — 201

1. Perioada Bibliei ebraice/Vechiului Testament — 202
2. Dovezile textuale anterioare Qumranului — 203
3. Contribuțiile manuscriselor de la Qumran — 208

B. NOI INFORMAȚII DESPRE ISTORIA UNOR TEXTE — 220

1. Cartea Psalmilor — 220
2. Daniel 4 — 226

C. UN CANON AL SCRIPTURII — 229

1. Dovezi din afara Qumranului — 230
2. Dovezile de la Qumran — 239

6. MANUSCRISELE ȘI NOUL TESTAMENT — 253

A. INTRODUCERE — 253

B. SIMILARITĂȚI ÎNTRE MANUSCRISE ȘI NOUL TESTAMENT — 258

1. Limbaj și text — 258

2. Personaje — 264

3. Practici — 269

4. Eshatologia — 275

C. CONCLUZII — 286

7. CONTROVERSE PE MARGINEA MANUSCRISELOR
DE LA MAREA MOARTĂ — 289

A. EDITAREA ȘI PUBLICAREA MANUSCRISELOR — 290

B. EVENIMENTE ÎNAINTE DE 1989 — 297

Post-scriptum — 309

Indice de nume — 315

LIBRIS

We know
books

A. INTRODUCERE

Teritoriul statului modern Israel nu s-a dovedit propice descoperirii de scrieri antice. Spre deosebire de Egipt și Irak, unde săpăturile arheologice au scos la iveală nenumărate texte, în Palestina nu se găsisese practic nimic până în 1947. Au existat totuși rapoarte care spuneau că, în urmă cu mai multe secole, fuseseră descoperite manuscrise în regiunea Ierihonului, în apropiere de Marea Moartă. Origen, cărturar creștin care a trăit între 185 și 254 d.Cr., a studiat în profunzime limbajul textelor biblice. Ca instrument ajutător pentru critica textuală, el a redactat o lucrare gigantică, ce conține, pe coloane paralele, șase versiuni ale Vechiului Testament (în ebraică și greacă). Ea a fost numită *Hexapla* sau cartea sextuplă. Origen spune că cea de-a șasea versiune a Psalmilor (în greacă), pe care a folosit-o în *Hexapla*, fusese găsită într-un vas de lut în apropiere de Ierihon. Făcând referire la același text, Eusebiu, istoric al Bisericii, care a trăit între 260 și 340 d.Cr., spune în lucrarea sa *Istoria bisericească* (6, 16, 1) că o versiune greacă a Psalmilor și alte suluri grecești și ebraice fuseseră descoperite într-un vas de lut la Ierihon, în timpul domniei împăratului roman Caracalla (Antoninus; a domnit între 211 și 217). Mai târziu, pe la anul 800, patriarhul de Seleucia, Timotei I (727–819), scrie o scrisoare către Sergius (mort în aproximativ 805),

mitropolitul (funcție asemănătoare cu cea de arhiepiscop) de Elam, în care spune:

LIBRIS

We know
books

Am aflat de la niște iudei demni de încredere, ce fuseseră instruiți catehumeni în religia creștină*, că unele cărți fuseseră găsite cu zece ani în urmă într-o locuință săpată în stâncă lângă Ierihon. Câinele unui arab plecat la vânatoare, în timp ce urmărea vânatul, a intrat într-o peșteră din care nu a mai ieșit; stăpânul lui a intrat să-l caute și a descoperit o încăpere în care a găsit mai multe suluri într-o stâncă. Vânătorul s-a dus la Ierusalim și a povestit iudeilor întâmplarea aceasta, care au mers în număr mare la Ierihon și au găsit cărți ale Vechiului Testament, dar și alte cărți în scrierea ebraică.

În continuare patriarhul povestește că l-a întrebat pe un expert dacă pasajele din Vechiul Testament, care apar ca citări în Noul Testament, dar care nu se regăsesc printre copiile Scripturilor lui Israel, puteau fi găsite în aceste manuscrise. Expertul i-a răspuns că, într-adevăr, pasajele respective puteau fi întâlnite în acele manuscrise, dar încercarea patriarhului de a obține mai multe informații a rămas fără rezultat. De asemenea, expertul evreu i-a spus: „Am găsit mai mult de două sute de Psalmi ai lui David în cărțile acestea“. Nu putem verifica dacă peștera, descoperită înainte de 800 d.Cr., este una dintre peșterile în care s-au găsit Manuscrisele de la Marea Moartă, aproape 1150 de ani mai târziu, dar paralela este uimitoare, iar descrierea sulurilor se potrivește în unele privințe celor de la Qumran, locul unde manuscrisele au fost descoperite. Unele surse evreiești și arabe fac referire și la un grup medieval de evrei, cunoscut sub numele de „oamenii peșterii“ (*magariyah* în arabă), pentru că învățăturile lor își aveau originea în niște cărți găsite într-o peșteră.

* Persoană care, în primele secole d.Cr, dorind să se creștineze, primește învățătura creștină de la un catehet, de regulă un cleric (n. tr.).

B. DESCOPERIRILE DE LA QUMRAN

Nici o altă descoperire de felul acesta nu este documentată înainte de 1947. În anul acela niște păstori arabi au intrat într-o peșteră, iar ceea ce au găsit acolo a ajuns să fie considerată cea mai mare descoperire arheologică a secolului XX. Felul în care peșterile acestea au fost descoperite și modul în care textele din ele au ajuns în atenția cercetătorilor reprezintă în sine o poveste plină de dramatism.

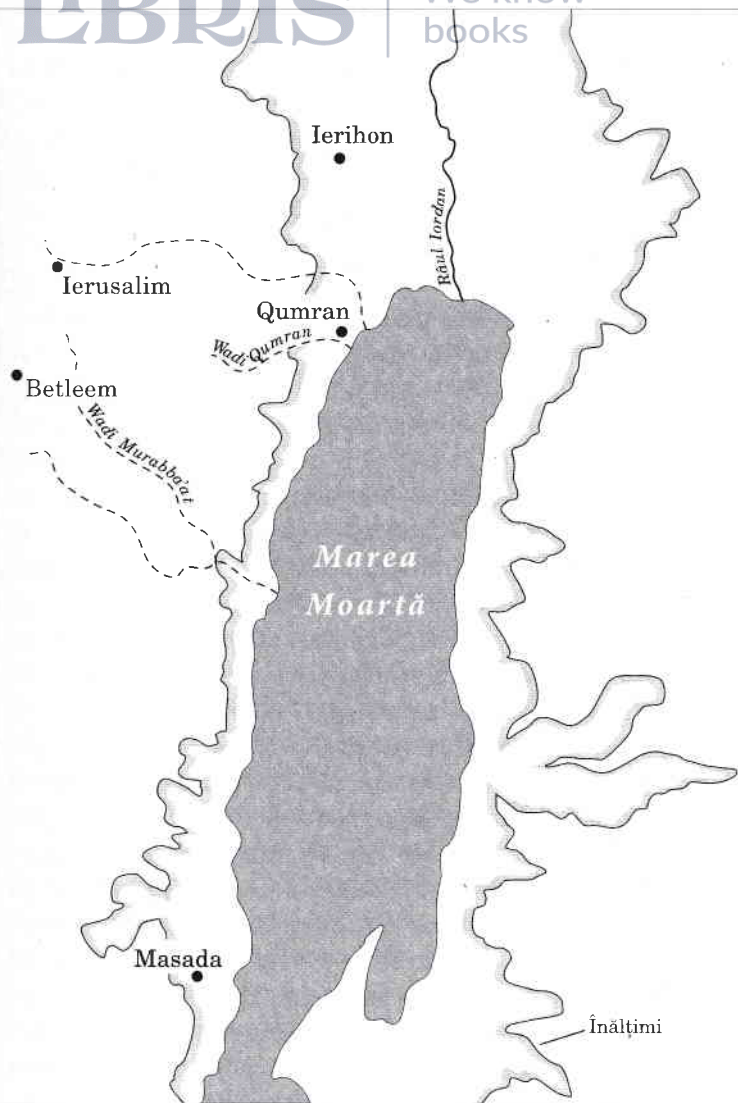
1. PRIMA PEȘTERĂ

a. Primele șapte manuscrise

John Trever (1915–2006), unul dintre primii savanți care și-au îndreptat atenția asupra unui manuscris de la Marea Moartă și primul care le-a fotografiat pe cele primite de el în 1948, a scris o istorie foarte bine încheșată și minuțios documentată despre primele descoperiri de la Qumran. Pentru mare parte din acel material s-a folosit de propriile experiențe trăite acolo și de notele lui personale. Potrivit relatării sale trei păstori beduini se aflau în zona numită Qumran, în partea de nord-vest a Mării Moarte, în iarna sau primăvara anului 1947 (la sfârșitul anului 1946, conform beduinilor). Pe atunci teritoriul acela se afla sub administrația Mandatului Britanic pentru Palestina. Se pare că păstorii, care erau veri și membri ai tribului Ta'amireh, își păzeau turmele, când unul dintre ei, pe nume Jum'a Muhammad Khalil, căruia îi plăcea să caute peșteri, a aruncat în glumă niște pietre la gura unei peșteri din stâncile aflate la vest de plătoul de la Qumran. Una dintre pietre a pătruns prin gura peșterii și a spart ceva înăuntru. Cei trei păstori nu au intrat atunci imediat în peșteră pentru a vedea ce se spărsese, dar trei zile mai târziu unul dintre păstori, Muhammad ed-Dhib (pe numele său real Muhammad Ahmed el-Hamed), s-a

trezit înaintea verilor săi, a descoperit peștera și s-a strecurat înăuntru. În ea a găsit zece vase de lut, fiecare de aproximativ șaiszeci de centimetri înălțime. Spre dezamăgirea lui, toate, în afară de două, erau goale. Unul din cele două vase avea mizerie în el; celălalt conținea trei suluri, dintre care două erau învelite în pânză. Sulurile acestea au fost identificate ulterior ca fiind o copie a cărții biblice a lui Isaia, *Manualul de disciplină* (care institua reguli pentru comunitate, numit ulterior și *Manualul comunității*) și un comentariu la profeția lui Habacuc. Mai târziu, beduinii au descoperit alte patru suluri: o colecție de psalmi sau imnuri (cunoscută ca *Imnurile recunoștinței* sau *Manuscrisul imnului*, în ebraică *Hodayot*), o altă copie parțială a lui Isaia, *Manuscrisul războiului* sau *Manualul războiului* (un text eshatologic care descrie războiul final dintre „fiii luminii“ și „fiii întinericului“) și *Apocriful Genezei* (povestiri care au la bază unele narațiuni din Geneză).

Manuscrisele au fost duse unui comerciant de antichități pe nume Kando (Khalil Iskandar Shahin; 1910–1993), în martie 1947. Kando, care era membru al Bisericii Ortodoxe Siriene, a contactat un alt membru al Bisericii, George Isaiah, care a vorbit cu Yeshua Samuel (1907–1995), un mitropolit (arhiepiscop) stabilit la Mănăstirea Sfântul Marcu din Ierusalim. Trebuie amintit că la momentul acela nimeni nu știa ce conțineau manuscrisele de curând descoperite, în ce limbă erau scrise și ce sumă valorau. Membrii Bisericii Siriene fuseseră contactați pentru că se credea că erau în limba siriacă. Se pare că a fost încheiată o înțelegere în urma căreia beduinii urmau să primească două treimi din ceea ce Kando și George Isaiah puteau obține pentru ele. În vara anului 1947 a fost stabilită o întâlnire între mitropolitul Samuel și beduini. O bine-cunoscută poveste spune că un călugăr, care nu știa despre întâlnirea planificată și care s-a întâmplat să răspundă la ciocăniturile de la poarta

Qumran și Marea Moartă

Mănăstirii Sfântul Marcu, i-a expediat pe beduinii prost îmbrăcați și în felul acesta aproape că a ratat șansa de a obține o comoară atât de prețioasă. În cele din urmă neînțelegerea a fost rezolvată și mitropolitul a cumpărat de la Kando patru manuscrise pentru 24 de lire (aproximativ 100 de dolari în vremea aceea). Sulurile cumpărate de mitropolit erau marele manuscris al Cărții lui Isaia, *Manualul disciplinei (Manualul comunității)*, *Comentariul la Habacuc* și *Apocriful Genezei*.

Mitropolitul a încercat să obțină, de la diverși experți, informații despre manuscrisele pe care tocmai le achiziționase. Unul dintre cei consultați în numele său a fost profesorul Eleazar Sukenik (1889–1953), arheolog de la Universitatea Ebraică din Ierusalim. În perioada aceea Palestina era un loc periculos, întrucât guvernarea Mandatului Britanic se apropia de final, în toiul unui val de violențe între arabi și evrei, iar Națiunile Unite discutau un plan de împărțire a Palestinei. Evident, toate aceste lucruri făceau ca orice călătorie să fie extrem de dificilă și primejdioasă.

Cu toate acestea, când Sukenik a aflat că un negustor de antichități din Betleem vindea ceea ce părea a fi manuscrise antice, a făcut o vizită secretă în oraș la 29 noiembrie 1947, chiar în ziua în care Națiunile Unite au adoptat rezoluția de împărțire a Palestinei și, prin urmare, de creare a statului Israel. Sukenik a înțeles imediat coincidența. El a văzut cele trei manuscrise pe care mitropolitul nu le achiziționase și le-a cumpărat, după ce s-a convins de vechimea lor: două la 29 noiembrie (*Manuscrisul imnului* și *Manuscrisul războiului*) și pe cel de-al treilea în decembrie (al doilea manuscris al Cărții lui Isaia). În ianuarie, o cunoștință, Anton Kiraz, i-a arătat cele patru manuscrise pe care le deținea mitropolitul și chiar i-a fost permis să le păstreze o scurtă perioadă. El nu știa că și aceste manuscrise proveneau din același loc ca și celelalte trei pe care el le obținuse.

Evident, își dorea să le cumpere și pe acestea. Însă mitropolitul Samuel decisese, la momentul acela, să nu le vândă. Astfel că manuscrisele din prima peșteră fuseseră separate în două grupuri și aveau să fie publicate de persoane diferite.

Până atunci, câțiva specialiști identificaseră marele manuscris al Cărții lui Isaia, pe care mitropolitul Samuel îl deținea, dar se pare că Sukenik fusese primul care reușise să recunoască vechimea materialelor. Tot el a fost primul care s-a gândit că ar putea avea o legătură cu esenienii, o sectă iudaică menționată de sursele antice. Argumentul lui era că geograful roman Pliniu (23–79 î.Cr.) scrisese despre un grup de esenieni care locuia aproape de malurile Mării Moarte nu departe de En-Ghedi – adică, unde părea să fi fost amplasată peștera manuscriselor (pasajul lui Pliniu va fi analizat în capitolul 3).

Până la momentul primei aniversări a descoperirii lui Muhammad ed-Dhib și un anumit timp după, doar câțiva oameni știau despre existența manuscriselor, dar nici cei care știau nu și-au dat seama cât erau de importante. Nimeni în afară de beduini și apropiații lor nu cunoștea amplasamentul peșterii unde manuscrisele fuseseră descoperite. În februarie 1948 (adică după contactele avute cu Sukenik) mitropolitul a intrat în legătură cu Școala Americană din Ierusalim, unde lucrau doi cercetători, care obținuseră cu puțin timp în urmă gradul de doctor – William Brownlee (1917–1983) și John Trever. Amândoi beneficiau de o bursă de un an din partea Școlii Americane de Studii Orientale. Trever era fotograf, dar și cercetător, și a aranjat ca sulurile să fie aduse la Școala Americană. Aici, în condiții groaznice (de exemplu, filmul era de slabă calitate și sursă electrică slabă) a făcut primele fotografii ale documentelor mitropolitului (marele manuscris al Cărții lui Isaia, *Manualul disciplinei* [*Manualul comunității*] și *Comentariul la Habacuc*). Fotografiiile s-au dovedit surprinzător de bune și sunt chiar

și astăzi o dovadă neprețuită a ceea ce se putea vedea în februarie 1948 pe pergamentele care începuseră deja să se deterioreze. Specialiștii de la Școala Americană, împreună cu directorul, profesorul Millar Burrows (1989–1980) de la Universitatea Yale, care era în Bagdad când manuscrisele au ajuns pentru prima dată la Școala Americană, au petrecut nenumărate ore studiind textele pe care Trever le fotografiase. Unul dintre ele i-a amintit lui Burrows de „Disciplina” metodistă*; acesta este motivul pentru care a primit numele modern de „Manualul de disciplină”. În februarie Trever i-a scris profesorului William Foxwell Albright (1891–1971) de la Universitatea John Hopkins din Baltimore, principalul expert al textelor iudaice antice. Albright a recunoscut imediat vechimea textelor din probele trimise lui și a scris următorul mesaj: „Cele mai sincere felicitări pentru cea mai mare descoperire de MS [manuscrise] a timpurilor moderne!”

Contextul politic și condițiile precare de securitate împiedicau deocamdată orice încercare de găsire a peșterii manuscriselor. Se pare că experții de la Școala Americană erau dispuși să susțină o astfel de căutare. În acest scop ei le-au vorbit sirienilor de la Mănăstirea Sfântul Marcu, care le oferiseră informații false despre sursa de proveniență a manuscriselor, despre cât de vechi considerau ei că ar fi fost textele găsite. De asemenea, ei au făcut demersurile pentru a emite un comunicat de presă. La 12 aprilie 1948, biroul Școlii Americane de Studii Orientale din New Haven, Connecticut a dat publicității un comunicat. El conținea în antet New York ca oraș de emiterie și avea următorul mesaj (după cum este redat în publicația *Times of London* din 12 aprilie 1948):

* Un *Manual* sau o *Carte de disciplină* este o lucrare care conține doctrinele, dreptul canonic și modul de organizare al unei anumite confesiuni creștine. Se întâmplă adesea ca o astfel de carte să fie rescrisă de conducerea Bisericii pe măsură ce apar anumite schimbări în societate sau în Biserica respectivă (n. tr.).

Universitatea Yale a anunțat ieri descoperirea în Palestina a celui mai vechi manuscris, din câte se cunosc, al Cărții lui Isaia. Acesta a fost găsit în Mănăstirea Sfântul Marcu din Ierusalim, unde a fost păstrat într-un sul de pergament datând, aproximativ, din primul secol înainte de Cristos. El a fost identificat recent de experții Școlii Americane de Studii Orientale din Ierusalim.

De asemenea, la aceeași instituție au mai fost analizate alte trei vechi manuscrise în ebraică. Primul este o parte a unui comentariu la *Cartea lui Habacuc*; al doilea pare să fie un manual de disciplină al unei secte sau ordin monahal puțin cunoscut, probabil esenienii. Cel de-al treilea manuscris nu a fost încă identificat.

Comunicatul de presă este interesat din următoarele motive. Mai întâi, nu spune nimic despre peștera în care a fost găsit manuscrisul și zona unde este amplasată aceasta. Cititorii au fost făcuți să creadă, eronat, că manuscrisele fuseseră descoperite la Mănăstirea Sfântul Marcu. În al doilea rând, datarea manuscrisului lui Isaia fusese considerată suficient de temeinică pentru a fi făcută publică (bazată fiind pe analizele textuale sau paleografice ale lui Trever și Albright). În al treilea rând, aceluși document i se atribuisese deja numele de *Manual de disciplină*. În al patrulea rând, experții americani precizează că *Manualul* fusese asociat cu „o sectă sau un ordin monahal”. Contrar impresiei lăsate ulterior, ideea aceasta nu provenea de la unul dintre preoții (de ex R. de Vaux) care au jucat un rol atât de important în studierea manuscriselor. În al cincilea rând, legătura cu esenienii este deja menționată. În sfârșit, ultimul manuscris, cunoscut astăzi sub numele de *Apocriful Genezei*, era într-o stare atât de deteriorată, încât nici nu putea fi deschis, darămite să mai fie și identificat.

În 26 aprilie Sukenik a comunicat vestea despre manuscrisele pe care le cumpăraseră. El a spus mai târziu că, văzând cât de inexact fusese comunicatul presei americane,

a considerat că trebuie să trimită un comunicat ziarelor pentru a corecta înexactitățile. Faptul că și el, la rândul lui, deținea manuscrise din aceeași peșteră a reprezentat o știre nu doar pentru lumea obișnuită, ci și pentru experții de la Școala Americană, atât de defectuoasă era comunicarea în Ierusalim în timpul acela. S-a întâmplat că Millar Burrows, care a scris comunicatul de presă original, nu l-a formulat în felul în care a ajuns să fie tipărit. El a spus ulterior:

Din păcate, o greșeală a fost cumva introdusă în versiunea trimisă presei. Eu am scris: „Manuscrisele au fost achiziționate de Mănăstirea Ortodoxă Siriană Sfântul Marcu“. Trimisă presei din America, declarația spunea că manuscrisele fuseseră „păstrate timp de mai multe secole în biblioteca Mănăstirii Ortodoxe Siriene Sfântul Marcu din Ierusalim“. Nu știu cine a făcut această modificare.

Spusele lui Burrows din presa americană nu se potrivesc cu formularea celei din *The Times*. Chiar dacă comunicatul de presă emis de Sukenik a fost datat 26 aprilie, *New York Times* a publicat un articol în numărul din 25 aprilie (p. 6), scris special de J.L. Meltzer. În articol se relatează că zece suluri ebraice antice fuseseră găsite „cu ceva timp în urmă într-o peșteră dintr-un deal de lângă En-Ghedi, la mijlocul țărmlui de vest al Mării Moarte“. Corespondentul lui *The Times* știa despre textele de la Școala Americană și despre cele de la Universitatea Ebraică (inclusiv despre fragmentele din Daniel pe care Sukenik le-a achiziționat ulterior) și știa că beduinii descoperiseră sulurile. Articolul conținea informația că sulurile din piele fuseseră „sigilate cu smoală“. Mai târziu s-a aflat că ceea ce părea să fie smoală era de fapt piele descompusă. În aceeași lună – aprilie 1948 – Albright, care până la momentul acela știa despre cele patru texte de la Școala Americană și despre cele deținute de Sukenik (el credea că sunt cel puțin opt manuscrise), a anunțat descoperirile în *Buletinul școlilor americane de studii orientale* (110, [aprilie 1948], 3). Acestui anunț el i-a adăugat un